

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 01.09.2024

Kabul / Accepted: 30.10.2024

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1541785

**SEÇKİN KÜLTÜRÜN DİBE BATMASI KURAMI İLE İNCİ
TANELERİ DİZİSİ ÖRNEKLEMİNDE ZİRVE VE DİP
PARADİGMASI**

Sacide ÇOBANOĞLU*

Öz

Kuramlar yaşadığımız dünya hakkındaki mevcut bilgileri özetleyen, birbiriyle bağlantılı fikirler sistemidir; ortak bir problemin çözümüne farklı açılardan bakmayı sağlar ve bu özellikleriyle de birbirlerinden ayrılırlar. Bir problemin çözümünde bazen bir kuramın kullanılması yeterli olurken bazı durumlarda problemin çözümünde birkaç kuramın kullanılması söz konusu olabilir. İnsanlık çağlar boyunca ürettiği bilgiyi nesilden nesile aktarmış, aydınlanma çağıyla birlikte mevcut birikimden yola çıkarak Descartes’in geliştirdiği Baconcu tümevarım ile Aristocu tündengelemler yaklaşımını sentezlemiştir. 21. yüzyıla ulaşıldığında artık çevrim içi yeni yaşam biçimi *Büyük Patlama Metaverse* dönemine geçişin son basamağına *Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum Biçimine* yanı sıra *Toplum 6.0 Ekolojik Sanayi Devrimi* döneminin ise ilk basamağına erişmiştir. Bu uzun soluklu süreç içinde bilimsel bilgiye ulaşma yolunda insanlık tarihi boyunca pek çok kuram, pek çok yöntem geliştirilmiştir. Bazı kuramlar ortaya kondukları dönemde büyük ses getirmiş ve uygulanmış bazı kuramlarsa dönemde dahi yıkıcı eleştirilere maruz kalmış ve kullanılmamışlardır. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı örneğinde olduğu gibi kuramlar, ortaya kondukları dönemde eleştirilebilir, uzun yıllar hiç hatırlanmayıp kullanılmayabilir ya da çalışmamızda uygulayacağımız şekliyle toplumların ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilebilir, belli başlı eklemelerle geliştirilebilir ve yeniden kullanıma sokulabilirler. Bu noktada halk bilimi alanında yapılan çalışmaların kuram ve yöntem dâhilinde yapılmasının, araştırmacılara yeni bir bakış açısı kazandıracağını göz ardı etmemek gerekir. İdeal olan, halkbilimcilerin kuramları tanımaları ve çağlarının şartlarına göre problemlere çözüm getirebileceğini düşündükleri kuramları, yapacakları çalışmanın amacına, içeriğine uygun olarak çalıştıkları malzemeye uyarlayabilmeleridir. Bu bağlamda kuramın üretildiği dönemde kabul ya da reddedilmiş olması değil, kuramın yaşanan çağda mevcut problemlere bir bakış açısı getirip getirmediği önem taşımaktadır nitekim kuramlardaki fikir önermeleri, kuramların işlevleri, yaşanan çağa bağlı olarak değişmemekte ve yapısal bütünlüğünü korumaktadır. Bu düşüncelerimizden hareketle çalışmamızda; Ocak 2024 sezonunda ekrana gelen ve medyada gündem olan toplumun en alt tabakasında yer alan marjinal gruplara; mafyalara, tamircilere, pavyon çalışanlarına; zenginlere, fakirlere; genç, orta yaşlı, yaşlılara; cahil, eğitilmiş her kesimden insana senaryosunda yer vermek suretiyle Türk toplumunun farklı toplum katmanlarının problemlerini, her bir katmandan alınan örnek tiplerle işleyerek mevcut ilişkileri değerlendirmeye çalışan *İnci Taneleri* dizisinin “çok kanunlu kültür konsepti”ne yönelik paradigması incelenmektedir. Çalışmanın amacı; dizinin toplumda oluşturduğu ilginin kaynağına inmek, bulunduğu geniş yankının olası sebeplerini tespit etmektir. Bu toplumsal olgunun “zirve” ve “dip” geçişlerinin görülmesini sağlamak için çalışmamızda, olgunun çözümlenmesinde işlevsel bir rol oynayacağını düşündüğümüz *Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı* genişletilerek *Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları* adı altında, geniş tabana yayılan bir araştırma formatıyla kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçkin Kültür, Geçişli Kültür, Çok Kanunlu Kültür, İnci Taneleri, Kuram.

* Dr., Akademisyen, Yazar, Ankara, Türkiye. sacidecobanoglu01@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5204-4270.

THE THEORY OF THE SINKING OF ELITE CULTURE AND THE PARADIGM OF TOP AND BOTTOM IN THE SAMPLE OF THE STRING OF PEARLS

Abstract

Theories are interconnected systems of ideas that summarize current knowledge about the world we live in; they provide different perspectives on solving a common problem. Sometimes using one theory is enough to solve a problem, while in some cases, using several theories may be necessary to solve the problem. With the enlightenment age, humanity synthesized the Baconian induction and Aristotelian deduction approaches developed by Descartes, based on the existing knowledge. When we reach the 21st century, we have reached the last step of the transition to the online new life form Big Bang Metaverse period, Society 5.0 Super Intelligent Society Form, as well as the first step of the Society 6.0 Ecological Industrial Revolution period. Many theories and methods have been developed on the way to reach scientific knowledge. Some theories have been applied and some have not been used. As in the example of The Theory of The Sinking of Elite Culture, theories may be criticized or not used in the period they were put forward, or they may be reshaped according to the needs of societies as we will apply in our study, they may be developed with certain additions and put into use again. At this point, it should not be ignored that conducting studies in the field of folklore within the scope of theory and method will provide researchers with a new perspective. The ideal is for folklorists to know theories and to adapt theories that they think can provide solutions to problems according to the conditions of their age to the material they are working on in accordance with the purpose and content of the study they will conduct. In this context, it is not whether the theory was accepted or rejected in the period it was produced, but whether the theory brings a perspective to the current problems in the age in which it is lived that is important; indeed, the idea propositions in theories and the functions of theories do not change depending on the age in which they live and maintain their structural integrity. Based on these thoughts, in our study; The paradigm of the series Pearl, which was broadcasted in the January 2024 season and is on the agenda in the media, will be examined regarding the “multi-law culture concept” by processing the problems of different social layers of the Turkish society with sample types taken from each layer and trying to evaluate the current relations. The aim of the study is to determine the possible reasons for the wide resonance of the series. In order to ensure that the “peak” and “trough” transitions of this social phenomenon are seen, The Theory Of The Sinking of Elite Culture, which we think will play a functional role in the analysis of the phenomenon, will be expanded and used with a research format spread over a wide base under the name of Peak and Trough Coordinations of Transitional Culture.

Keywords: Elite Culture, Transitional Culture, Polycanonical Culture, Pearls, Theory.

Giriş

Bütün sosyal bilimler alanları *kültürün (culture)* tanımıyla yakından ilgilidir. Kültür; 19. yüzyılda antropologlar tarafından uygarlıkla eş anlamlı olarak kullanılmış ve insanın kendini geliştirip mükemmelleştirmesi olarak tanımlanmıştır (Arnold, 1988). Bir başka tanımda kültür, insanlığın hep bir elden gelişmesine amacına uygun olarak bilginin bilinçli olarak öğretilip hem beynin hem de ruhun terbiye edilmesi şeklinde ifade bulmuştur (Schoemaker, 1990: 1). Toplumlar *barbar toplum/medeni toplum, kültürlü toplum/kültürsüz toplum; insanlar kültürlü insan/kültürsüz insan* şeklinde ayrılmıştır. 19. yüzyıl sonlarına doğru kültür tanımı şekil değiştirmiş ve toplumun hayat tarzı ve toplum fertlerince öğrenilen unsurların tamamı olarak algılanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında ise artık bağımsız bir bilim haline gelen halk biliminde *kültür*; insanların biyolojik kalımlarının ötesindeki ihtiyaçları, doyum ve doyumsuzluklarının şekillendirdiği, öğrenme yolu ile kazanılan, inşa edilen maddi, manevi birikim, değerleri, yönelimleri, duygu ve düşün dünyaları, sosyal davranışları, teknolojileri ve sanatlarının tamamını ifade eden doğaya eklenmiş yaratmalar, donatmalar bütünüdür adı olarak tanımlanmıştır (Çobanoğlu, 2024: 20).

Bu tanımla birlikte artık her şey bir kültür tanımlaması içinde yer almaya başlamıştır örneğin beslenme kültürü, barınma kültürü, giyinme kültürü, eğlence kültürü, tüketim kültürü, müzik kültürü, sanat kültürü, edebiyat kültürü... Kültürün biyolojik olarak aktarılmaması, toplum içinde paylaşılan inançlar, değerler, beklentilerin ortaklığını sağlayarak insanlar arasındaki farklılıkları yok etmesi, devingen bir yapıya sahip olması gibi ayırt edici özelliklerinin yanında üç tane işlevi bulunmaktadır. Bunlar açık, gizli/örtük ve bozuk işlevlerdir (Çobanoğlu, 2024: 21). *Açık işlev*: Sosyal dayanışma, değerler sistemini yansıtır, örneğin bayram ziyaretleri, nevrüz kutlamaları; *Gizli/örtük işlev*: Sosyal dayanışma ve değerler sisteminin dışında kalan işlevlerdir örneğin bireyin bayram ziyaretlerinde görevini yapmış olmaktan duyduğu haz, manevi doyunluk; *Bozuk işlev*: Sosyal dayanışma ve değerler sisteminin olumsuz yansımalarıdır. Örneğin cahiliye döneminde kız çocuklarını kuma gömerek öldüren bir kültür ya da onları çocuk yaşta evlendiren bir kültür, Afrika’da uygulanan kadın sünneti örneğinde olduğu gibi kız çocuklarının bedensel acı çekmesine neden olan bir kültür “bozuk işlevli” bir kültürdür. Bayram ziyaretlerinin açık ve gizli işlevi, kültürün *olumlu uyarıcı* yönüne, kız çocuklarına yapılanlar ise kültürün *olumsuz uyarıcı* yönüne örnektir.

Bu bağlamda henüz fragmanları yayımlandığında toplumdaki büyük ses getiren *İnci Taneleri adlı televizyon dizisinin kültürel işlevi hangi kategoride ele alınabilir?* sorusunun cevabı ne olmalıdır? Ülkemizde kanayan bir yara durumundaki “kadın ve kadınlık olgusu, kadın yaşantısı problemleri” bu dizide yumuşak geçişlerle ele alınmış ve kültürün bozuk işlevi olarak kategorize edebileceğimiz alanda, kocası tarafından zulüm gören ve sosyal haklarının, özlük haklarının bulunmadığı iş yerlerinde çalışmak zorunda kalan, ezilen kadınların zorlu yaşamları örneklenebilir. Bir anlamda ezilen kadının dramının anlatımı söz konusuysen diğer yanda güç sahibi kadınların, ezilen kadınlarla ortaklık gösteren davranış mekanizmalarının nasıl eşitlendiğine işaret edilmektedir. *Bir kültürün içinde seçkin ve dip olarak iki koordinasyonun bulunması ve bu koordinasyonlarından seçkin’in sürekli olarak dip’e üstün olması söz konusu olabilir mi?*

Bu soruların cevaplarını verebilmek amacıyla çalışmamızın bu bölümünde Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı’nın kapsamı ve içeriği incelenecektir.

1. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı

Halk bilimi kuramları arasında en çok tartışılan kuramlardan biri Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı’dır. Bu kurama göre; yüksek/seçkin kültür yani üst sınıfın elit tabakanın kültürü, aşağı tabakalara yani alt sınıflara, halka iner diğer bir söyleyişle batar. Grimm kardeşlerden bu yana kültürün sürekli olarak kolektif yaratma (anonim) olduğu düşünülmüştür. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı’ndaki bu bakış açısı, folklorun tanımlanmasını da sıkıntıya sokmuş, ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu sebeple komünist ve faşist yönetim altındaki ülkelerde ideolojilerin kabullerine ters düştüğü için folklor çalışmalarında kullanılması yasaklanmıştır. Bilim insanları kuram hakkında farklı görüşlere sahiptirler örneğin Peter Burke: *Düşünceler moda gibi hep nitelikli olandan ortalamaya ardından da kaba olana düşüyor ve orada yitip gidiyor derken* Herder ve Grimm kardeşler, Burke’nin bu düşüncesinin tam tersi bir düşünceye sahiptirler onlar, yaratıcılığın halktan yani alttan geldiğini düşünmektedirler. 20. yüzyılın başında Almanya’da halk bilimciler bu soruyu

çok tartışmış ve alt sınıfların kültürünün, üst sınıfların kültürünün çağdışı bir taklidi olduğu hükmüne varmışlardır. İmgeler, izlekler (epizotlar), şarkılar, öyküler, kademeli olarak toplumsal katmanların dibine doğru ağır ağır batmaktadır. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nda öyküler veya düşünceler, halk tarafından özellikle çizerler, şarkıcılar tarafından pasif bir biçimde kabul edilmektedir. Bu durum seçkin kültür yönünden bakıldığında bir yanlış anlamayı bir bozulmayı ifade etmekte; halk kültürü yönünden bakıldığında belirli ihtiyaçlara göre üretimi uyarlamayı ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2021: 188).

Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nın, kuramsal versiyonu denilebilecek çalışma Alman halkbilimci *Hans Naumann*'in çalışmasıdır. *Nauman*, 1922 yılında *Dibe Çökmüş Kültür Varlığı Teorisi* adlı çalışmasını yayınlar. Kültür varlıklarının yaratıcılarının yukarı tabakada olduğunu, yaratımların onları kabul eden aşağı tabakaya doğru sürekli ve aralıksız bir çöküş halinde bulunduğunu ve *ilkel cemaat kültürüne* dönüştüğünü iddia etmektedir. Nauman'ın bu iddiası da çok tartışılan bir iddiadır. Kuramı destekleyenler; folklor unsurlarının özellikle *halk ağzındaki sanat türkülerinin* kaynağının seçkin/elits kültürdeki yaratıcı bireyler olduklarını kabul etmektedirler. Bu yönlü bir araştırma yapıldığı takdirde halk kültürünün kaynaklarının yüksek kültürde olduğunun ortaya çıkacağını vaaz kitaplarının, antik dönem eserleri gibi yazılı kültür kaynaklarının, halk kültürünün oluşumuna kaynaklık ettiğini, atasözlerinin kökeninin yazılı kaynaklardan, halk danslarının seçkin kültürün cemaat danslarından, halk kostümlerinin seçkin kültürün moda kostümlerinden, halk âdetlerinin devlet ya da dinî kurum kaynağından çıktığı yönünde fikir bildirmektedirler. Halk, seçkin kültürü alıp kendine özgü bir hale getirmekte diğer bir söyleyişle seçkin kültürü dibe çekmektedir. Bu bakış açısına karşı çıkan ve halkın, alt kültürün yaratıcı gücüne inanan folklorcular ile Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nı savunanlar sürekli olarak tartışmışlardır (Çobanoğlu, 2021: 189).

James R. Dow; 2014 yılında, *Journal of Folklore Research* dergisinde yayınladığı *Hans Naumann's Gesunkenes Kulturgut and Primitive Gemeinschaftskultur (Hans Naumann'ın Batık Kültürel Varlıklar ve İlkel Topluluk Kültürü)* adlı makalesinde, Hans Naumann'ın, Alman folklor dünyasının dışında en çok *Gesunkenes Kulturgut (Batık kültür varlıkları)* terimiyle bilindiğini fakat terimi Almanca'dan çeviren diğer dünya ülkelerinin halk bilimcileri tarafından farklı anlamlarda kullanıldığını söylemekte ve bazı örnekler vermektedir: "kültürel cüruf" (Dorson, 1972: 19), "alçaltılmış kültürel değerler" (Cocchiara, 1981: 532), "yozlaşmış taklitler" (El-Shamy, 1997: 421), "kültürün alçaltılmış unsurları" (Brunvand, 1998: 50) veya "devrimci bir öncülün parçası olarak" (Dundes, 1975: 18). Dow; Hans Naumann'ın 1921'de yayımlanan *Primitive Gemeinschaftskultur (İlkel Toplumsal Kültür)* ve 1923'te yayımlanan *Grundzüge Der Deutschen Volkskunde (Alman Folklorunun Temel İlkeleri)* adlı kitaplarında ilk kez *Gesunkenes Kulturgut (Batık kültür varlıkları)* terimini ortaya attığını ve terimi ilkel toplumsal kültüre ilişkin düşünceleriyle ifade ettiğini söylemektedir (2014: 49-50).

James R. Dow çalışmasında, Naumann'ın Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nı ortaya koyan görüşlerini kıyasıya eleştirmektedir. Söz konusu eleştirileri şöyle özetlemek mümkündür. Naumann'ın Avrupa köylülüğü incelemesi, ilkel komünal kültürün varlığının incelendiği en iyi örnek olabilirdi ancak onun yaklaşımı eğitilmiş ve elitist kibirle doludur ve hayatı boyunca basit insanları bu bakış açısından tanımlamaya devam eder. İnsanların hâlâ neredeyse bilinçsiz bir doğa parçası olduklarını ve ilkel insanın sürü içgüdüleriyle hareket ederek sosyal yönden sınırlı davrandıklarını söyler ve onları mutlak bir ilkelliğe mahkûm eder. Naumann, yirminci yüzyılın başında Alman folkloristleri arasında neredeyse tanınmazdı; Utz Jeggle'in (1988: 57) söylediği gibi, onun tanınması kesinlikle "birilerinin sınırlarına dokunmasıyla gerçekleşmiş" olabilir (2014: 50-51).

Naumann'ın yeni kitaplarına gelen olumsuz tepkilerin temelinde okuyucuların gesunkenes kulturgut'a odaklanmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Thomas Mann, 1946 yılında yayınladığı, *Leiden an Deutschland (Almanya'dan Acı Çekiyoruz)* adlı eserinde, hayatı boyunca hızla büyüyen faşist ideolojiyle olan kişisel yakınlığı son derece belirgin bir vaziyette görünen Naumann'ı: "Bir tür entelektüel asil Nazi ve aptal bir Almanca" haline gelen, kendisini "arı ve saf Alman ırkı" (Nasyonal sosyalist) hayallerinin çirkin rezaletinde avutan, gerçekleri hayalleriyle karıştıran mutsuz entelektüellerden biri" şeklinde tanımlar (Hübinger, 1974: 270-271; Schirmmacher, 1992: 383-384). James R. Dow (2014: 60-61); Naumann'ın, Litvanya köylülerinin, yeni ya da farklı

olan her şeyden korktuklarını söylediği ve onların muhafazakâr değil, gerici olduklarını ima ettiği çalışmasından onun sözlerini şöyle alıntılanmaktadır:

Köylüler çalışmayı sevmezler sadece gerekli olanı yaparlar ve elden, ağza yaşamayı tercih ederler. Mantıksız değil, mantık öncesi düşünürler. Köylüler, ilkel komünal kültürün özelliklerini saf bir şekilde korumuştur. Bunu Doğu Avrupa'daki tarih öncesi komünal kültürün taşlaşmış bir biçimi olarak görmeliyiz.... Burada hiçbir bireysellik yoktur. Her ne kadar insanlarla hayvanların dünyası arasında kıyaslama yapmaktan kaçınmak gerekse de köylülerin dünyası ile hayvanların dünyası arasında yakın paralelliklerin varlığı söz konusudur.... Litvanya Köyü'nün köylüleri, bir sonraki kasaba olan Lida'daki pazara gittiklerinde, kasabanın sokaklarında karıncalar gibi hareket ederler, her biri bir sonrakini takip eder. Ve tıpkı karıncalar gibi, yabancılardan hiç ayırt edilemezler. Ortak bir saç kesimine, sakal şekline, ortak yüz özelliklerine ve benzer vücut şekillerine sahiptirler.... Giysileri aynıdır, tavırları aynıdır, oturdukları küçük kızakların hepsi aynıdır. Hepsinin önlerinde aynı koşum takımlarıyla, aynı küçük atlar gider. Arkalarında ise birbirinin aynısı olan kadınların bir saman balyasının üzerinde oturduğunu görürsünüz. Kadınların başı örtülüdür, sırtlarında koyun postu bir ceket, ayaklarında kaba yünden yapılmış parlak renkli bir etek vardır. Hepsinde... aynı şekilde... Hepsi aynı şekilde, kazlar gibi birbirini takip ederek yürüyor, pazar yerine varıyor, pazar yerinde gruplar halinde duruyorlar, hepsi aynı hareketleri yapıyor, hepsi aynı bakış açılarından ve düşüncelerden etkileniyorlar. Biri güldüğünde hepsi birlikte gülüyor; biri küfür ettiğinde hepsi küfrediyor... sonra yeniden kazlar gibi birbirlerini takip ederek evlerine dönüyorlar... Tamamen bireysellikten uzak ve tamamen tekdüze bir hayat sürüyorlar... Kısaca, 'ilkel toplumsal kültür' kavramı Litvanyalı köylüler arasında iknâ edici bir şekilde sergileniyor (Naumann, 1921: 150-151).

James R. Dow (2014: 60-61) çalışmasında, 2001 yılında, Hans Naumann'ın ailesinde II. Dünya Savaşı'ndan sağ kurtulan tek kişi olan üçüncü oğlu Andreas Naumann'ın, babasının hayatını anlattığı iki ciltlik, 858 sayfalık bir "biyografik roman"dan bahsetmektedir. Bu biyografik romanların Hans Naumann üzerine yapılan çalışmaların incelemesi hüviyetini taşıdığı ve iki cildin de büyüleyici olduğunu söyleyen Dow, yazarın eserini kurgu olarak etiketlemeyi seçtiği için okuyucuları dikkatli olmaları gerektiği konusunda uyarmakta romanın temelini oluşturan tarihsel bilgilerin çoğunlukla doğru olduğunu ancak romandaki tonun, babasının akademik kariyerine hayranlık duyan bir oğuldan beklenebilecek bir ton olduğunu belirtmektedir. Alman ve Avusturyalı Nazilerin veya Nazi sempatanlarının çocuklarıyla çalışan birçok kişinin, ebeveynlerinin Nasyonal Sosyalist dönemdeki rollerini veya faaliyetlerini inkâr etme, onları haklı çıkartma veya yaşananların nedenini açıklama girişimleriyle karşılaşılmasının sıradan bir olay olduğunu vurgulayarak Hans Naumann'ın ailesinin ve Bonn Üniversitesi'nin fotoğraflarının bolca kullanıldığı kitaplarda eleştirel bir yön olmadığını ancak Naumann'ın akademideki meslektaşlarıyla yaptığı konuşmaların uzun diyaloglar halinde yeniden yapılandırılmış olduğunu söylemektedir. Dow; romanın kaleme alınma nedeninin, oğul Naumann'ın babasını aklama çabası olduğunu düşünmekte ve *gesunkenes kulturgut* ve *primitif Gemeinschaftskultur* terimlerinin tüm eser boyunca sadece iki yerde geçmiş olmasını oldukça şaşırtıcı bulmaktadır (2014: 64).

Yakın zamanda kaleme alınan Dow'un makalesinde olduğu gibi Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nın ortaya konduğu dönemde de kurama yönelik çok fazla eleştiri yapılmıştır. En büyük eleştiriler, ideolojik dogmaların geniş kitlelere yayılmasında halk bilimini bir araç olarak kullanmak isteyen Nazi Almanyası ve Komünist Rusya (Sovyetler Birliği) ideolojilerinin mensupları tarafından yapılmıştır. Bu noktada Naumann'ın kuramı üzerine değişen tavrını dolayısıyla değişen ya da değişmiş gibi gösterdiği düşüncelerini, kendisine Hitler tarafından yapılan baskı ile ifadelendirmek yanlış olmayacaktır. Hitler'in (Çobanoğlu, 2021:191-193); *üstün ırk* dogmaları nedeniyle folklorun kökenini *oberschicht* yani "aydınlara özgü" olduğunu ve folklorun bunlardan ağır ağır *unterschicht* yani "köylüler"e geçtiğini savunan Hans Naumann'ın kuramını başta Hitler ardından takipçileri Naziler, kaldırıp bir kenara atmışlardır. Naumann, 1929 yılında kendisine yapılan baskılar karşısında duyduğu büyük korkudan dolayı eserini istenen yönde değiştirmiş ve yeni bir baskısını yayımlamıştır. Almanya'da Hitler ve Naziler tarafından yasaklanıp adeta yok edilen kuram kısa bir süre sonra da Sovyetler Birliği'nde Stalin tarafından yasaklanır. Stalin'in emri üzerine Rus halk bilimciler, Naumann'ın kuramının tam tersini "Halk Kültürünün Zirveye Yükselmesi" denilebilecek bir tez anlayışıyla eğitici yayınlarla kaleme alırlar.

Kuramlar yaşadığımız dünya hakkındaki mevcut bilgileri özetleyen, birbiriyle bağlantılı fikirler sistemi olup ortak bir problemin çözümüne farklı açılardan bakmayı sağlamak suretiyle birbirlerinden ayrılırlar. Bilimsel bilgiye ulaşma yolunda insanlık tarihi boyunca kuramlar geliştirilmiş bazı kuramlar büyük ses getirmiş ve uygulanmış bazı kuramlarsa döneminde dahi kullanımdan düşmüştür (Çobanoğlu, 2022: 170-171). Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı da ortaya konulduğu dönemde farklı ideolojilerin bakış açıları için uygun görülmediği için yasaklanmış, yok hükmünde kabul edilmiş bir kuramdır. Fakat kuramın ortaya konduğu dönemde henüz Alan Dundes'in halk tanımlaması yapılmadığı için kültür konusunda seçkin ve dip kültür varlığının söz konusu olduğu ve bu sınıfların birbirinden tamamen ayrı oldukları, aralarındaki geçişin seçkinden dibe doğru hareket ettiği ve battığı iddiası mevcuttur. Çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi kuramlar bilim insanına gerçeğe ulaşma yolunda bir bakış açısı kazandırmaktadır ve ideal olan, kuramların tanınması, bilinmesi, çağın şartlarına göre problemlere çözüm getirebileceği düşünülenlerin yapılacak çalışmanın amacına, içeriğine uygun olarak çalışılan malzemeye uyarlanmasıdır. Burada Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nın üretildiği dönemde kabul ya da reddedilmiş olması değil, kuramın çağımızdaki mevcut problemlere bir bakış açısı getirip getirmediği önem taşımaktadır nitekim kuramlardaki fikir önermeleri, kuramların işlevleri, yaşanan çağa bağlı olarak değişmemekte ve yapısal bütünlüğünü korumaktadır. Bu sebeple kuramlar yeniden ele alınıp geliştirilebilir ve toplumsal olgu/olayların çözümlenmesinde yeniden işe koşulabilirler.

Bu düşüncelerimizden hareketle çalışmamızın bu bölümünde; Ocak 2024 sezonunda yayınına başlanan ve medyada gündem olan, senaryosunda toplumun her kesiminden insana, marjinal gruplar, pavyon çalışanları, tamirciler, mafyalar; zenginler, fakirler; genç, orta yaşlı, yaşlılar; cahil, eğitilmiş gibi farklı toplum katmanlarından örnek tiplere yer vererek katmanlar arası ilişkileri işleyen *İnci Taneleri* adlı televizyon dizisinin “çok kanunlu kültür konsepti”ne yönelik paradigması incelenecektir. Dizinin toplumda oluşturduğu ilginin kaynağına inmek, bulduğu geniş yankının olası sebeplerini tespit etmek amacıyla bu toplumsal olgunun “zirve” ve “dip” geçişlerini görünür kılmak bakımından olgunun çözümlenmesinde işlevsel bir rol oynayacağını düşündüğümüz *Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramının* genişletilmesi suretiyle elde ettiğimiz *Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları* adı altında, geniş tabana yayılan bir araştırma formatı kullanılacaktır.

2. İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” ve “Dip” Paradigması

İnci Taneleri adlı dizide toplumun dört farklı kesimi örneklenmektedir. Başkahraman edebiyat öğretmeni etrafından yer alan bu dört kesimin birincisini, edebiyat öğretmeninini eşini öldürmek suçuyla hapse girmesi nedeniyle on yıldır göremediği çocukları, çocuklarının arkadaşları, tamirci ve mafya grupları ve onların hayatları; ikinci kesimi, edebiyat öğretmeninini kaldığı otelde tanıştığı pavyon dansçısı Dilber, Dilber'in arkadaşları, Dilber'e zülüm eden eşi ve onların hayatları; üçüncü kesimi, edebiyat öğretmeninini özel ders verdiği zengin ailenin küçük kızı, kızın annesi, annesinin çalışanları, ailesi ve onların hayatları; dördüncü kesimi ise edebiyat öğretmeninini eski arkadaşları olan orta yaşlı çift ve onların hayatları oluşturmaktadır. Dizide bu grupların birbirleriyle olan çatışmaları, uzlaşmaya ulaşmaları, zirve ve dip çerçevesindeki iniş çıkışları konu edilmektedir.

Medyada yaptığımız araştırmalar sonucunda İnci Taneleri dizisi hakkındaki yorumların ikiye ayrıldığı görülmüştür. Birinci grup; dizinin çok ilginç bir konuya sahip olduğu, zevkle izlendiğini söylemekte ve olumlu fikir bildirmekte; ikinci grup ise dizinin alt kültüre hitap ettiğini, konunun kanıksanmış olduğu ve pavyon hayatının magazinleştirildiği yönünde olumsuz fikir bildirmektedir. Birinci gruba dâhil olanların yorumları arasında ikinci gruba dâhil olanların da aslında diziyi beğenerek izledikleri fakat entelektüel kimliklerinin gerçekleri söylemelerine engel olduğu yönünde ilginç bir tespit bulunmaktadır (Eraslan, Bir Türkiye Dizisi, İnci Taneleri, 2024).

2.1. İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” Paradigması

Dizinin başkahramanlarından Dilber'in yaptığı dans, halk tarafından “Dilber dansı” olarak tanımlanmış sadece internet üzerinden 2 milyon kişi tarafından izlenmiş, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında günlerce video ve fotoğraflar eşliğinde paylaşılmış, dizinin rekorla izlenen ilk bölümünden sonra “Dilber dansı” temalı dans kursları açılmış ve giydiği kıyafet e-ticaret sitelerinden satışa sunulmuş satış rekorları kırmış, söz konusu dansa eşlik eden şarkı ise internet müzik kanallarında en yüksek dinlenme oranlarına ulaşmış, cd satışları yüksek grafiklerde seyretmeye başlamıştır.

Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı dâhilinde bu durumu kültürün dipten zirveye tırmanması olarak ele alabiliriz. Günümüzde kültür tanımı 19. ve 20. yüzyıllarda yapılan tanımlarından farklı yapılmaktadır. Bunun nedeni yaşadığımız çağda hâkim olan popüler kültürdür. Terry Eagleton bu duruma şöyle bir yorum getirmektedir. Andrew Milner’in da belirttiği gibi günümüzde *kültür* ve *toplum* modern toplumlarda ve sanayileşmiş demokrasilerde hem siyasetten hem de ekonomiden dışlanmış vaziyettedir. Modern toplumun sıra dışı bir şekilde asosyal olduğu, ekonomik ve siyasi yaşamının karakteristik olarak *kuralsız* olduğu ve *değer içermediği* bir diğer söyleyişle *kültürsüz* olduğu görülmektedir (Milner, 1993: 3-5). Bu nedenle kültür kavramımız, kendine özgü bir yabancılaşmaya, toplumsalın ekonomiğe yani maddi yaşama yabancılaşmasına dayanmaktadır. Raymond Williams; bir kavram olarak *kültürün*, birtakım ahlaki ve entelektüel faaliyetlerin, yeni bir toplum çeşidini harekete geçiren itkilerden pratikte ayrıldığını fark etmesiyle ortaya çıktığını söylemektedir. Bu kavram daha sonra “yatıştırıcı ve canlandırıcı bir alternatif olarak” pratik toplumsal yargı süreçleriyle el değiştirir ve “insani üst yargı makamı” haline gelir (Williams, 1960: 17). Bu nedenle “kültür çözüm sunduğu bölünme”nin aynı zamanda “semptomu”dur. Psikanalizin şüpheli yorumuyla söylersek kültür, şifası olduğu hastalığın bizzat kendisidir (Eagleton, 2016: 44-45).

Bu noktada Milner’in iddiasının birinci kısmı kültür ve toplumun modern toplumlarda “ekonomik ve siyasi yaşamın karakteristik olarak kuralsız hale gelmesi” durumu; Dilber’in yaptığı dansın sadece internet üzerinden 2 milyon kişi tarafından izlenmesi, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında günlerce video ve fotoğraflar eşliğinde paylaşılması, söz konusu dans temalı kursların açılması, giydiği kıyafetin satışa sunulması satış rekorları kırması, söz konusu dansa eşlik eden şarkının internet müzik kanallarında en yüksek dinlenme oranlarına ulaşması ve CD satışları yüksek grafiklerde seyretmesi örneklerinde birebir görülmektedir. Sıralanan eylemleri gerçekleştiren insanların gelir düzeyleri, ekonomik durumları birbirlerinden çok farklı olmakla birlikte arzuları taleple karşılanmakta ve insanların isteklerine kavuşmaları sağlanmaktadır. Bu durum da yine Milner’in “ekonomik kuralsızlık” kavramına gösterge durumundadır. Milner’in iddiasının ikinci kısmı, kültür ve toplumun modern toplumlarda “değer içermediği” diğer bir söyleyişle “kültürsüz” olduğu tespitinden hareket edildiğinde alınan kıyafetlerin, CD’lerin, gidilen kursların, öğrenilen dansların insanların hayatında bir değere sahip oldukları için alınmadıkları/gidilmedikleri görülmektedir. Bu eylemlerin tamamı “kuralsız kültür” içinde kaybolan insanın diğer bir söyleyişle “ekonomik ve siyasi yaşamın kültürsüzlük algısı” içinde kaybolan insanın gerçekleştirdiği faaliyetler kapsamında kalmaktadır. Dibe batmış kültürün yükselişi bu noktada “insani üst yargı makamı” haline gelmekte ve kültür aslında “semptomu” olduğu bölünmeye “çözüm” sunmakta, psikanalistlerin şüpheli yorumuyla kendisi “bir hastalık olarak” yine kendisine “şifa” vermektedir.

Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı’nda *Gotthelfin formülasyonu* olarak bilinen formülasyon geniş çapta yer almaktadır. Tahir Alangu bu formülasyonu Burke’den şu şekilde aktarır:

Teolojide olan tıpta aynen cereyan etmiş olandır. Bir süre en büyük bilginleri uğraştıran, onların başına dert olan her şey zamanla ve yavaş yavaş en büyük bilginlerden bilginlere, o bilginlerden yarı bilginlere ve sonunda halka intikal etmiş, sonra daha aşağılara şarlatanlara, ebelere kadar gelip dayanmıştır. Ve orada asılı kalmıştır. Modanın başına da aynı şey gelmiştir. Moda; saraylı hanımlardan soylu bayanlara, soylu bayanlardan madamlara, madamlardan matmazellere, matmazellerden kenarın dilberlerine, bir bölümü onlarda asılı kalarak diğer bölümleri sokak yosmalarına, gecekondu mahallelerine, işçi kızlara kadar inip sürüklenmiştir (1983: 107-108).

Fakat bu anlatım, Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı’nda, mevcut olan trafiğin ters yönüne işaret etmemekte, toplumsal katmanların yukarısına doğru giden kültürlenmeyi ihmal etmektedir. Bu noktada *dibe batmak* demek “tıpta şarlatanların, ebelerin eline düşen kültür” anlamındadır (Çobanoğlu, 2021: 189).

Kuramın halk kültürünün kaynaklarının yüksek kültürde olduğu fikri kapsamında vaaz kitaplarının, antik dönem eserleri gibi yazılı kültür kaynaklarının, halk kültürünün oluşumuna kaynaklık ettiği ve halk danslarının seçkin kültürün cemaat danslarından, halk kostümlerinin seçkin kültürün moda kostümlerinden, halk âdetlerinin devlet ya da dinî kurum kaynağından çıktığını iddiaları çerçevesinde Dilber’in dansına bakıldığında bu dansın ilk çıkış noktası olarak seçkin kültürden alındığı kabul edilse dahi burada kuramın iddiasının tam tersi yönünde bir süreç

yaşandığına tanık olunmakta, dansın alt kültürden çıkıp, büyük bir hızla yükselerek zirveye ulaştığı görülmektedir. Aynı şekilde modanın da *saraylı hanımlardan soylu bayanlara, soylu bayanlardan madamlara, madamlardan matmazellere, matmazellerden kenarın dilberlerine, bir bölümü onlarda asılı kalarak diğer bölümleri sokak yosmalarına, gecekondulu mahallelerine, işçi kızlara kadar inip sürüklendiği* yönündeki görüş de bu örnekte geçerliliğini yitirmektedir. Tıpkı dansın olduğu gibi Dilber'in satış rekorları kıran giysisinin de seçkin kültürden alıntılandığı kabul edilse dahi yine kuramın iddiasının tam tersi yönünde bir süreç yaşandığına tanık olunmaktadır. Bu giysi de alt kültürden çıkıp büyük bir hızla yükselmiş, e-ticaret sitelerinde satış rekorları kırarak zirveye ulaşmıştır.

2.2. İnci Taneleri Dizisinde “Dip” Paradigması

Dizide toplum katmanları örneklemesinin ikinci toplum katmanını temsil eden, edebiyat öğretmenin kaldığı otelde tanıştığı pavyon dansçısı Dilber, Dilber'in arkadaşları, Dilber'e zülüm eden eşi ve onların hayatlarının oluşturduğu kesim ile üçüncü toplum katmanını temsil eden, edebiyat öğretmenin özel ders verdiği zengin ailenin küçük kızı, kızın annesi, annesinin çalışanları, ailesi ve onların hayatlarının oluşturduğu kesim karşı karşıya getirilmektedir. Zengin kesim eğlenmek için alışıktıkları “üst düzey eğlence” olarak tanımlanabilecek genellikle yurt dışında, ekonomik yönden sınırı olmayan, yurt içindeyse olağanüstü lüks mekânlarda gerçekleştirilen eğlencelerinden ve bu yönlü eğlence anlayışlarından farklı olarak hep birlikte pavyon dansçısı Dilber'in sahne aldığı mekâna giderek kendi yaşamlarıyla hiçbir bağlantısı bulunmayan bu çok farklı mekânda, çok yabancı oldukları bir eğlence biçimine ve farklı bir eğlence anlayışına konuk olmuşlardır. Burada “seçkin kültür” olarak tanımlayabileceğimiz dizinin üçüncü toplum katmanı, beklenenin aksine “dibe batmış kültür” olarak tanımlayabileceğimiz dizinin ikinci toplum katmanının eğlence anlayışına büyük bir zevkle iştirak etmiştir. Gerek söylenen şarkılara gerekse yapılan danslara eşlik etmekte tereddüt etmemiş yanı sıra mekâna ve konuya dair merak ettikleri soruları sorarak bu kültür hakkında, bu kültürü tanımlayan insanlar hakkında bilgilenmeye çalışmışlardır.

Bu noktada Burke'nin eleştirisine cevap olarak Tahir Alangu (1983)'nin öne sürdüğü düşünce konuya açıklık getirmek bakımından önemlidir: *Dibe çöken kültür varlığının kapalı ve gizli yolunu izlersek, kesin bir kural olarak kavranması oldukça güç olan ara tabakaları ve aracı şahsiyetleri bulabiliriz. Kültürel yaratımın ürünü olan kültür varlığının, elit veya bireysel kültürden halk kültürüne geçiş yolunu bu ara tabakalar/aracı şahsiyetler açar. Bu tabakalar/shahsiyetler halkın kültürü kabulü, kültüre adaptasyonu gibi dönüşüm süreçlerinin yolunu açan kişilerdir (Çobanoğlu, 2021: 189). Alangu'nun “kültürel yaratımın ürünü olan kültür varlığının, elit veya bireysel kültürden halk kültürüne geçiş yolunu ara tabakalar/aracı şahsiyetler açar” tespitindeki ara tabaka ya da aracı şahsiyet rolünü İnci Taneleri dizisinde başkarakter edebiyat öğretmeni üstlenmektedir. Başkarakter aynı zamanda toplumun bütün tabakalarından alınan örnek tiplerle kültürün dip ve zirve geçişlerini görmemizi sağlayan kişidir. Başkarakter vasıtasıyla toplumsal katmanlar arasında sessiz bir uzlaşma yaşanmakta ve yine bu vasıta kanalıyla “zirve” ve “dip” aynı potada birleştirilmektedir.*

Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nda bazı toplumsal olaylarda bir açmaz neden olan ikilemi gören ve bu konuya açıklık getiren Alangu (1983: 108); soylu kültürden alt kültüre inen/batan kültür kuramının tek yönlü akışına karşı çıkmış halk katmanları arasındaki sözlü kültür varlığının, kostümlerde olduğu gibi sadece soylu kültürünün alt kültüre indiğini kabul etmenin bizi yanıltacağını söylemiştir. Seçkin kültürden gelen bütün akımlar halk kültürüne gelir, tıpkı bir *toplama çukuru* gibi halk kültürü onları toplar. Yüzyılların yaratıcı kültürü tıpkı bir nehir gibi küçük dereler gibi akar gelir ve bu toplama çukurunda gelenek vasıtasıyla muhafaza edilir. Lakin bu çukuru durgun bir bataklık gibi düşünmemek gerekir. Bu çukur; adaptasyon sırasında dış etkilerle değişir, dönüşür, şekillenir ve evirerek halk kültürünün kendine has kaynaklarından yeniden fişkirir. Bu tıpkı suyun yerden bulutlara, oradan yine yere hareket etmesine benzer. İşte bu ebedi devir daim hareketinde olduğu gibi kültür varlığı da sürekli olarak bir alışveriş halindedir ve iki kültür tabakası arasında akıp durur. Çöken kültürün yanında yükselen kültürü de göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nda aslında çökmekte olan “yüksek kültür” ile yükselmekte olan “ilkel kültür” varlığı ikilemi bize halk kültürünün *çok kanunlu* olduğunu göstermektedir. Yanı sıra bölgesel kültür değişimlerini ile farklı kültür tabakalarının kültür değişimlerine de işaret etmektedir. Yani kültür aktarımı; yüksek kültürün alt kültüre akışı şeklinde tek bir kanunla açıklanamaz. Kültür

varlığı çok kanunlu bir akışa sahiptir. Her iki unsur da birbirine *kültürleme* yapabilir (Çobanoğlu, 2021: 189).

3. Seçkin Kültür Dibe Batması Adlandırmasının Günümüz Kullanımı Olarak: Geçişli Kültürün “Zirve” ve “Dip” Koordinasyonları

Günümüz toplumunda yaşanan kültür alışverişini, Tahir Alangu'nun kültürün çok kanunlu bir yapıya sahip olduğunu, zirve ile dip arasında bir yolculuğun var olduğunu ve her iki unsurunda da birbirine kültürleme yapabildiği yönündeki fikirleriyle açıklamak mümkündür. Kültürlerarası bu yükselen, batan diğer bir söyleyişle ters yönde hareket edebilen kültür alışverişine “Seçkin Kültürün Dibe Batması” yerine günümüz yaşam modeline uygun olarak “Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları” adlandırmasıyla kuramın geniş tabana yayılmış araştırma formatı elde edilmektedir. “Zirveden dibe çöken tek yönlü kültür” bakış açısının, tabanın genişletilmesi ve “zirve ile dip koordinasyonları”nın incelenmesi yöntemiyle “geçişli bir yapı”ya sahip olan, çift yönlü iniş/çıkışı bulunan, “çok kanunlu kültür” yapısını görmek mümkün olmaktadır.

Bu noktada çalışmamızın başında sorduğumuz *Bir kültürün içinde seçkin ve dip olarak iki koordinasyonun bulunması ve bu koordinasyonlarından seçkin'in sürekli olarak dip'e üstün olması söz konusu olabilir mi?* sorusuna geri dönersek bu sorunun cevabının Alan Dundes'in halk tanımında yattığını söylenebilir.

Performans teorisinin oluşum sürecinde Alan Dundes “halk” kavramını yeniden değerlendirmek üzere 1977 yılında yayımladığı *Halk Kimdir? (Who Are The Folk?)* adlı çalışmasını kaleme almıştır. Dundes çalışmasında 19. yüzyılda yapılan halk tanımını eleştirmiş ve yeni bir halk tanımı yapmıştır. 19. yüzyılda halk, kırsal kesimde yaşayan, okuma yazma bilmeyen “Avrupalı köylü” olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre halk, onun medeni veya seçkinde var olduğu sanılan ilişkisine göre tarif edilmiş ve bunun sonucunda dünyanın büyük bir kısmı, kendi ırkının üstünlüğüne inanan Avrupalı entelektüeller tarafından medeniyet dışında kabul edilmiş, seçkin bir gruba sahip olamayacak ilkelere bir halka da sahip olamayacakları sonucuna varılmıştır. Dundes bu kabule karşı çıkararak bir halk tanımı yapar ve “En azından bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubu” halktır, der. Söz konusu ortak faktör dil, din, meslek vs. her şey olabilir, ne olacağının önemi de yoktur, önemli olan bu iki kişinin kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklerinin ortak olmasıdır (Çobanoğlu, 2021: 315).

Dundes'in bu yeni halk tanımıyla birlikte kültür tanımlamaları da değişime uğramıştır. 21. yüzyılın yeni bakış açısıyla birlikte kültür bir bütün olarak ele alınmaya başlanmış, kültürün işlevlerinin ve insana kattıklarının neler olduğunu incelemek ön plana çıkmıştır. Dundes'in tanımında ortak bir faktörün beraberliğini sağlayan iki insanın hangi sosyal tabakaya mensup olduklarının bir önemi yoktur. İnsanlar yaşadıkları toplumun sosyal tabakalaşmasına göre herhangi bir tabakada yer alabilirler. Bu onların halk olmalarına, halkı temsil etmelerine bir engel teşkil etmez. Bu sebeple halkı, seçkin ve dip olarak ikiye ayran bir bakış açısında, seçkin ve dip kavramları bir tanıma ihtiyaç duyarlar, söz konusu tanımlama ise “seçkin ve dip kavramlarının kime göre ve neye göre ifade buldukları” sorusunu beraberinde getirir. Günümüzde sosyal bilimlerde kat edilen mesafeler ve sosyoloji alanında yapılan çalışmaların gelişmesiyle toplumsal olgular için ölçülebilir parametreler kullanılmaya başlanmış ve kavramlar *sosyal tabakalaşma* adı altında bir sosyoloji paradigmasına dönüşmüştür. Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı, Alangu'nun katkılarıyla sosyal tabakalaşmayı inceleyen ilk kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuram (Çobanoğlu, 2024: 243); halk biliminin gelişim tarihinde kültürün kompleks bir yapıya sahip olan sosyokültürel bir olgu olduğunu bu sebeple yayılımının tek boyutlu değil, çok yönlü ve çok kanunlu olacağını ortaya koyması bakımından önem taşımakta ve önerdiği kültür modeliyle pek çok kültür değişiminin sebebini açıklığa kavuşturduğu için halk bilimi çalışmaları tarihinde önemli bir teorik gelişme olarak kabul edilmektedir.

Bu anlamda İnci Taneleri dizisinde farklı sosyal tabakalardan örneklenen tipler, aralarında dil ve din birlikteliğinin olmasıyla “en azından bir ortak faktör” kuralını sağlamışlardır dolayısıyla bütün kesimlerden alınan örneklerin tamamı halkı temsil etmektedir. Dizideki ikinci kesim ve üçüncü kesimi örnekleyen iki farklı kadın tipinin, iki farklı toplum tabakasından geldiği söylenebilir. Hangisinin zirveyi ya da hangisinin dip'i temsil ettikleri ayrı bir araştırmanın konusu olarak

belirlenecek kriterler çerçevesinde, kültür varlıklarının hareketlerinin ve sosyal tabakalaşmanın tespit edilmesi mümkündür. Alangu (1983: 109) halktan gelen gelenek varlığı yeniden moda olabileceğini söylemekte moda yoluyla yayılan kültür varlıklarına örnek olarak halk danslarını, yöresel kıyafetleri, yöresel yemekleri, yöresel kına, nişan, düğün, sünnet, paça vs. âdetlerini vermektedir. Bu kültürel unsurların aşağıdan yukarıya doğru yayılmakta, köyden gelerek şehir kültürüne katılıp yükselmekte ve seçkin kültüre dahil olduğunu belirtmekte ve böylece hem batan hem de yükselen bir kültür hareketliliğinin oluştuğuna dikkat çekmektedir. Bu kültür hareketliliğinin tespitinde Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nın tek yönlülüğüne karşı kültür varlığını *Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonlarıyla* ele almak araştırmacıları olası yanılılardan kurtaracaktır.

Bulgular

Çalışmada; Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı, İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” ve “Dip” Paradigması, İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” Paradigması, İnci Taneleri Dizisinde “Dip” Paradigması, Seçkin Kültür Dibe Batması Adlandırmasının Günümüz Kullanımı Olarak: *Geçişli Kültürün “Zirve” ve “Dip” Koordinasyonları* adarını taşıyan beş başlık bulunmaktadır. Buna göre;

Çalışmanın giriş kısmında; Kültürün geçmişten bugüne farklılık gösteren tanımlarına yer verilerek kültürün işlevleri açıklanmış ve bu işlevlere göre incelenen dizinin hangi kategoride yer aldığı sorusunun cevabı kültürün bozuk işlevine karşılık geldiği tespit edilmiştir.

Seçkin Kültürün Dibe Batması başlığı altında; Yüksek/seçkin kültür yani üst sınıfın elit tabakanın kültürünün, aşağı tabakalara yani alt sınıflara, halka indiği diğer bir söyleyişle battığını iddia eden kuram açıklanmış, James R. Dow tarafından kuramı ortaya koyan Hans Naumann'a yönelik eleştirilere yer verilmiştir. Hans Naumann'ın yaşadığı dönem itibarıyla mevcut yönetimden gördüğü baskılar sonucu kuramında birtakım değişiklikleri yapmak durumunda kaldığı bulgulanmıştır.

İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” ve “Dip” Paradigması başlığı altında; Dizide toplumun dört farklı kesiminin örneklendiği ve medyada yapılan araştırmalar sonucunda dizi hakkındaki yorumların olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrıldığı tespit edilmiş ve dizi hakkında olumlu yorum yapanların olumsuz yorum yapanların da diziyi severek izledikleri ama entelektüel kimliklerinin bu gerçeği itiraf etmelerini engellediği yönündeki yorumlarının dikkat çekici olduğu bulgulanmıştır.

İnci Taneleri Dizisinde “Zirve” Paradigması başlığı altında; Dizide Dilber dansı ve şarkısı olarak medyada ünlenen iki olgunun zirveye çıkış sebepleri araştırılmış, Terry Eagleton, Andrew Milner ve Raymond Williams'ın kültür konusundaki görüşlerine yer verilerek modern toplumun sıra dışı bir şekilde asosyal olduğu, ekonomik ve siyasi yaşamının karakteristik olarak *kuralsız* olduğu ve *değer içermeyen* bir diğer söyleyişle *kültürsüz* olduğu tespit edilmiştir. “Kültürün çözüm sunduğu bölünme”nin aynı zamanda “semptomu” olduğu, psikanalizin şüpheli yorumuyla kültürün, şifası olduğu hastalığın bizzat kendisi olarak varlığını devam ettirdiği fikrinin söz konusu örnekle uyum sağladığı tespit edilmiştir.

İnci Taneleri Dizisinde “Dip” Paradigması başlığı altında; Dizide toplum katmanları örneklemeşinin üçüncü kesimini temsil eden zirve grubunun, Dilber dansını izlemek ve şarkılarını dinlemek üzere dip'e yaptığı yolculuk incelenmiş ve kültürel yaratımın ürünü olan kültür varlığının, elit veya bireysel kültürden halk kültürüne geçiş yolunun ara tabakalar/aracı şahsiyetlerle sağlandığı, dizide bu aracı şahsiyet rolünü başkarakter edebiyat öğretmenin üstlendiği tespit edilmiştir. Başkarakter vasıtasıyla toplumsal katmanlar arasında sessiz bir uzlaşmanın yaşandığı ve yine bu vasıta kanalıyla “zirve” ve “dip”in aynı potada birleştirildikleri bulgulanmıştır.

Seçkin Kültür Dibe Batması Adlandırmasının Günümüz Kullanımı Olarak: *Geçişli Kültürün “Zirve” ve “Dip” Koordinasyonları* başlığı altında; Günümüz toplumunda yaşanan kültür alışverişinin çok kanunlu bir yapıya sahip olduğunu, zirve ile dip arasında bir yolculuğun var olduğu ve her iki unsurun da birbirine kültürleme yapabildiği tespit edilmiş, çalışmanın başında sorulan *Bir kültürün içinde seçkin ve dip olarak iki koordinasyonun bulunması ve bu koordinasyonlarından seçkin'in sürekli olarak dip'e üstün olması söz konusu olabilir mi?* sorusu Alan Dundes'in “aralarında ortak bir faktör bulunan iki kişi halkı oluşturur” tanımından yola çıkarak cevaplanmıştır.

Hem batan hem de yükselen bir kültür hareketliliğinin varlığına dikkat çekilmiş, bu kültür hareketliliğinin tespitinde Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'nın tek yönlülüğüne karşı kültür varlığı, Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları'yla ele alınarak olası yanılgılardan uzaklaşmıştır.

Tartışma

Bu noktada çalışmamızın başında sorduğumuz *İnci Taneleri adlı dizinin kültürel işlevi hangi kategoride ele alınabilir?* sorusuna geri dönersek kültürün bozuk işlevine örnek teşkil eden bu yapının kırılması ancak sosyal bilimler çatısı altında yapılacak “kadın folkloru” çalışmalarıyla mümkün olabilir. Yaşadığımız dönem “Öldüğümde birkaç hayat yaşamış olabilmek için kitap okuyorum” diyen homo sapiensin kitap okuma alışkanlığının artık görseli ön plana alarak sinema, televizyon, internet, cep telefonuna evrildiği bir dönemdir.

Yakın bir gelecekte *Toplum 5.0 Akıllı Toplum Biçiminin* son basamağı olan yeni evrim dönemi, Dijital Büyük Patlama: Metaverse¹ çevrimiçi yaşama tam anlamıyla geçiş yapılacaktır. Bu teknolojik gelişmelerin dışında kalmak mümkün değildir, böyle bir ortamda mevcut “kadın sorunları”na yenilerinin ekleneceği muhtemeldir. Toplumun bu gelişmelerin getireceği olumsuzluklara karşı bilgilendirilmesi, doğru yönlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle kadının Türk toplumundaki yeri konusunda bilimsel yaklaşımlarla, çağa uygun karşılıkların bulunması sorunlara getirilecek çözümlerden biri durumundadır. Bu noktada akademiye, özellikle kültür bilimcilere/halk bilimcilere büyük görev düşmektedir. Toplumun problemlerini çözmek adına yapılan bilimsel çalışmalardan toplumun haberdar edilmemesi, o çalışmaların bir köşede unutulup gitmesine neden olur.

Halk bilimi bu açıdan oldukça geniş olanaklara sahip bir bilim dalıdır. Toplumsal problemlere bakmak, kadim bilgilerden, bulgulardan, bilimsel olarak ortaya konmuş kuramlardan, yöntemlerden yararlanarak mevcut sorunlara çözüm getirmek alanın geniş olanaklarından sadece biri durumundadır. Ülkemizdeki “kadın ve kadınlık olgusu, kadın yaşantısı problemleri” halk bilimciler, sosyologlar, psikologlar, antropologlar vs. tarafından ele alınmalı, disiplinlerarasılıkla çalışılmalıdır. Halk bilimi alanında yapılacak yeni çalışmalarda özellikle “kadın folkloru”na yer verilmesi gerekmektedir. “Kadın folkloru” konusunda *Toplum 5.0 Akıllı Toplum Biçimi*'ne göre geliştirilen yeni araştırma teknikleriyle, yeni yöntemlerle ve yeni kuramlar ortaya koymak suretiyle çalışmalara ağırlık verilmesini önermekteyiz.

Sonuç

İnci Taneleri dizisi örneğinde yaptığımız inceleme sonucunda günümüz toplumunda kültürün yapısının değiştiği ve hem zirveden dibe hem de dipten zirveye kültürel bir akışın var olduğu görülmüştür. Araştırmalarda kuram ve yöntem kullanılmasının önemi büyüktür. Kuramlar ve yöntemler deneme-sınama aşamasını başarıyla geçmiş sistemlerdir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi çalışmamızda ele aldığımız konuyu incelemek için seçtiğimiz kuramın yaşadığımız çağın kültür anlayışını karşılayabilmesi için birtakım eklemelere ihtiyaç duyulmuştur. Kuramların üretildikleri dönemden sonra yenilenecek uygulanmaya konulması onların yeniden sınanmalarını sağladığı gibi özlerindeki fikrin yani önermelerinin genel geçer olup olmadığını da tespit etmeyi sağlar. Bu sebeple *İnci Taneleri* dizisi örneğinde incelediğimiz toplumsal olgunun *zirve ve dip* geçişlerinin görülmesini sağlamak amacıyla *Seçkin Kültürün Dibe Batması* kuramı genişletilerek *Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları* adı altında, geniş tabana yayılan bir araştırma formatı kullanılmıştır.

Bu durum halk bilimi alanında yapılacak çalışmalar için yeni kuram ve yöntemlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Çözüm yolu olarak iki seçenek mevcuttur, birinci seçenek; sosyoloji alanında yapılan çalışmaların gelişmesiyle toplumsal olgular için kullanılan ölçülebilir parametrelerin disiplinlerarasılıkla halk biliminde de kullanılmaya başlanmasıdır. Ölçülebilir, nesnel, sayısal değerlerle çalışmasını sağlayan parametrelerin halkbilimde de kullanılabilir hale getirilmesi -örneğin bu çalışmada bir başka çalışmanın konusu olarak dikkat çekilen sosyal tabakalaşmanın- net bir şekilde ortaya konmasını, izafi yorumlardan, gerçekliği olmayan sonuç cümlelerinden uzaklaşmasını sağlar.

¹ Konuyla ilgili olarak bkz. (Çobanoğlu, 2023).

İkinci seçenek; örneğin Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı'na, Tahir Alangu'nun kültürün "çok kanunlu" olduğu katkısı gibi ya da çalışmamızda uyguladığımız yeni şekliyle *Geçişli Kültürün Zirve ve Dip Koordinasyonları* adı altında, geniş tabana yayılan bir araştırma formatını kullanmış olduğumuz gibi; ya mevcut kuramlar üzerinde çalışmalar yaparak onları günümüz halk bilimi çalışmalarında kullanılabilir hale getirmek ya da çağımıza uygun yepyeni kuramlar geliştirmektir. Çalışmamız bu anlamda kuramların yeni toplum biçimlerine ve yeni problemlere uygulanabilir olup olmadığını ya da uygulanabilmesi için neler yapılabileceğini örneklelemektedir.

Kaynaklar

- ALANGU, T. (1983). *Türkiye'de Folklorun El Kitabı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- ARNOLD, M. (1988); (1869). *Culturel and Anarchy*. (Ed. J. Dover), Cambridge, Cambridge University Press.
- BRUNVAND, J. Harold. (1998). *The Study of Ameri Can Folklore*. 4th ed. New York: W. W. Norton.
- COCCHIARA, G. (1981). *The History Of Folklore in Europe*. Translated By John N. McDaniel. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2021). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2024). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş*. Genişletilmiş 13. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, S. (2022). Halkbilimsel Metaetik Kuram İle 'Kendini Övmek Ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri'nin Halkbilimsel Temellendirmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 30, s. 168-192.
- ÇOBANOĞLU, S. (2023). *Halkbilimi ve Metaverse Yeni Dünyaların Beşiğinde*. Çanakakale: Paradigma Akademi Yayınları.
- DORSON, R. M. (1972). *Techniques of The Folklorist*. In *Folklore And Folklife: An Introduction*, Edited By Richard M. Dorson, 11–32. Chicago: University of Chicago Press.
- DOW, J. R. (2014). Hans Naumann's Gesunkenes Kulturgut And Primitive Gemeinschaftskultur. *Journal of Folklore Research*, Vol. 51, No. 1 (January/April 2014), pp. 49-100 Published by: Indiana University Press Stable.
- DUNDES, A. (1975). The Devolutionary Premise in Folklore. *In Analytic Essays in Folklore*, 18-27. The Hague: Mouton.
- DUNDES, A. (1977). Who are the folk? *Frontiers of folklore*, (Ed. W. Bascom), Boulder: Westview Press for the AAAS, s. 17-35.
- EAGLETON, T. (2016). *Kültür Yorumları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EL-SHAMY, H. (1997). Gesunkenes Kulturgut. *In Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*, edited by Thomas A. Green, 2:419–21. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- ERASLAN, Ş. (03 Mayıs 2024). Artı Gerçek, Bir Türkiye Dizisi: İnci Taneleri. <https://artigercek.com/makale/bir-turkiye-dizisi-inci-taneleri-303071>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- HÜBINGER, P, E. 1974. Thomas Mann, *Die Universität Bonn Und Die Zeitgeschichte*. Munich: R. Oldenbourg.
- JEGGLE, U. 1988. *Volkskunde Im 20. Jahrhundert*. In *Grundriß der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*, edited by Rolf W. Brednich, 51–72. Berlin: Dietrich Reimer.
- Milner, A. (1993). *Cultural Materialism*. Melbourne.
- NAUMANN, H. 1921. *Primitive Gemeinschaftskultur*. Beiträge zur Volkskunde und Mythologie. Jena: Eugen Diederichs.
- SCHIRRMACHER, T. 1992. "Der göttliche volkstumsbegriff" und der "Glaube an Deutschlands Große und heilige Sendung": Hans Naumann als Volkskundler und Germanist im

Nationalsozialismus: eine Materialsammlung mit Daten zur Geschichte der Volkskunde an den *Universitäten Bonn und Köln*. 2 vols. Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft.

SCHOEMAKER, G. H. (1990). *The Emergence of Folklore in Everyday Life*. Bloomington: Trickster Press.

WILLIAMS, R. (1960). *Culture and Society*. Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York.